

PLANTE SI REMEDII POPULARE FOLOSITE ÎN BOLILE ANIMALELOR

*Florescu Florina Mirabela
Elevă, Liceul Teoretic „Iulia Zamfirescu” din
Mioveni, jud. Argeș*

„Contactul cu universul a început pentru om prin observarea și cercetarea naturii, a lumii vii din care face și el parte. Plantele au fost primele asupra cărora s-a oprit, adică minunanta și misterioasa lume vegetală, al cărui studiu oferă cercetătorilor încă nenumărate surprize.

Virtuțile magice ale anumitor plante au fost observate încă din cele mai vechi timpuri, de către omul societăților tradiționale. Viața în mijlocul naturii l-a făcut pe om să fie deosebit de deschis, de receptiv față de tot ce putea deveni un adevărat sprijin, un aliat natural al său în lupta pentru supraviețuire pe care o purta neâncetat”.

(Paul Ștefănescu)

În literatura noastră științifică și etnografică s-a scris destul de mult asupra medicinei primitive a țaranului român. Majoritatea acestor scrieri sunt culegeri de obiceiuri în legătură cu vindecarea bolilor. Ele sunt departe de a cuprinde întreg folclorul nostru medical, care abia prin cercetări sistematice și unitar conduse va putea fi pus la punct.

Până ce se va putea însă împlini acest deziderat, ar trebui studiat din punct de vedere științific materialul destul de bogat, care a fost strâns până acum. Etnografia medicală poate fi cercetată din mai multe puncte de vedere. Cel dintâi ar fi cel pur etnografic. Studiul medicinei populare, considerată ca o ramură a etnografiei, întregește cunoștințele noastre asupra obiceiurilor și psihologiei țaranului și ciobanului român. Un progres din punct de vedere științific îl prezintă studiul etnografic al medicinei populare. Prin comparație se pot găsi influențele din medicina populară a altor popoare, se poate fixa ceea ce este primordial, tipic în gândirea medicală a omului primitiv și, în sfârșit, se poate aplica și criteriul istoric. În medicina poporului nostru se găsesc idei străvechi,

care ne pot conduce la cunoașterea unui fond ancestral. Studiarea lor ne poate aduce uneori lămuriri asupra unor chestiuni de protoistorie românească, ne poate duce chiar până în vremurile închegării noastre ca popor. Obiceiuri de medicină primitivă românească, pe care le putem găsi la romani, la traci ori la sciți, pot fi adeseori revelatoare. Încă de pe vremea geto-dacilor, o serie de plante, care cresc azi pe teritoriul României, erau cunoscute și folosite ca ierburi de leac, reputația lor mergând până acolo încât și azi apar în percepția populară ca fiind înzestrate cu virtuți extraordinare, motivate de o mitologie specială, vegetală.

Pentru medic, studiul etnografiei medicale românești mai prezintă importanță și din punctul de vedere al istoriei medicinei. Medicina poporului este extrem de conservatoare. Ea păstrează elemente din medicina științifică de odinioară, peste care știința medicală modernă a trecut de mult. Studiul acestor elemente e prețios pentru medico-istorie, deoarece cu ajutorul lor el poate să reconstituie uneori capitole uitate din știința medicală de odinioară. Mai interesant este însă pentru medic să verifice cu metode științifice părțile juste și de reală valoare din medicina populară și să le reintroducă în medicina savantă.

1. Remedii populare folosite în diferite boli la animale

Surse de inspirație. Remediile populare cuprinse în această carte sunt culese din literatura de specialitate, de la cei 19 colaboratori sau direct de către autoare, de la țărani din diferite zone ale Transilvaniei. Toți colaboratorii (cu o singură excepție) sunt medici veterinari și s-au străduit să redea cât mai exact și complet rețetele pe care le-au cules.

Aprecierea critică a materialului. Spre deosebire de alți culegători de folclor medical, am încercat o evaluare critică a fiecărei rețete găsită în bibliografie sau culeasă prin viu grai. Multe rețete sunt ineficace sau chiar dăunătoare și se pune întrebarea dacă enunțarea lor are vreun rost. Este totuși util să fie amintite, pentru a feri de erori pe acei care ar fi tentați vreodată să le folosească.

La baza aprecierii critice a rețetelor au stat cunoștințele actuale de farmacologie, biochimie, chimie farmaceutică, chimie vegetală și farmacodinamie. În unele situații nu s-a putut da un verdict clar asupra eficacității rețetei, din cauza lipsei de date privind compoziția chimică a unor plante medicinale, folosite numai în medicina populară.

Redarea textului. Toate rețetele au fost culese în limbajul popular românesc, cu toată prospețimea și coloritul expresiilor sale, pentru a nu denatura mesajul medical (indicațiile terapeutice, dozele recomandate), pe care a vrut să-l transmită autorul. Ulterior, limbajul popular a fost convertit într-un limbaj științific-cult, cerut de uzanțele actuale. Totuși, pentru a nu-l frustra pe cititor de plăcerea savurării graiului nostru popular, unele rețete au fost redată în original.

2. BOLI ȘI SINDROAME TRATATE MAI DES DE MEDICINA POPULARĂ

2.1. ABCES (BUBOI)

Medicina populară este foarte bogată în rețete, care recomandă diferite plante sau remedii casnice, aplicate sub formă de cataplasme maturarea colecțiilor purulente (abcese, furuncule, panariții). Sunt numeroase și mijloacele terapeutice folosite la animale. Redăm doar câteva.

1. Cataplasme calde frunze de mătrăgună (*Atropa belladonna*, fam. Solanaceae). Pe lingă efectul vasodilatator se obține, probabil, și un efect analgezic și sedativ central.

2. Cataplasme calde cu petale de crin alb (*Lilium candidum*, fam. Liliaceae). Se cunoaște efectul favorabil al petalelor de crin alb în caz de răni și arsuri. Deci, nu este exclus să aibă un efect favorabil și în abcese.

3. Cataplasme calde cu un amestec de făină din semințe de in și cartofi fierți și zdrobiți. Rețeta este eficace și se bazează pe efectul emolient al principiilor mucilaginoase din semințele de in și al mucilagului din amidonul de cartofi.

4. În zona Făgărașului se folosește o alifie (numită „*ir*”), preparată astfel: se amestecă rachiul alb (un „*deți*” 100 g), rășină de brad (cât o nucă) și săpun (tot cât o nucă) și se fierb pe foc domol până se obține o pastă mai groasă. Rășinile sunt produse de oxidare ale uleiurilor eterice și conțin predominant acizi cu efect antiseptic. În rest, efectul se bazează, probabil, pe acțiunea hiperemiantă a alcoolului și pe acțiunea degresantă a săpunului, care ușurează pătrunderea principiilor revulsive și antiseptice.

2.2. ANTRAX (CARBUNE, DALAC, TALAN, BUBĂ REA, BUBĂ NEAGRĂ, SPLINA)

Fiind o boală foarte răspândită în trecut, autorii mai vechi (de exemplu, Bujoreanu, 1936) au enunțat numeroase procedee terapeutice, slab eficiente, ineficace sau de-a dreptul dăunătoare, dacă se ține cont că în antrax manevrele sângeroase sunt interzise.

Un procedeu foarte răspândit a fost înțeparea în splină. Înțeparea în splină a fost descrisă încă în anul 1788 de către Florea Copilul în manuscrisul său: „*Când mor vitele de splină: să se caute la stânga a treia coastă, să o împungă cu sula în splină, apoi seacă și-i trece*”. Procedeu, practicat și astăzi în unele locuri este irațional și trebuie combătut.

Un alt procedeu, cu oarecare șanse în vindecarea bolii, este implantarea subcutanată a rădăcinii de spânz.

O notorietate în materie de tratament este ariciul, de unde și numele bolii. Se aplică fie comprese cu supă (zeama) obținută prin fierberea pielii, fie cu ariciul spintecat, cald încă. Despre eficacitatea acestui tratament nu s-au găsit referiri în literatură.

2.3. ATONIE ROMINALĂ (LIPSA RUMEGĂRII)

Medicina populară este deosebit de bogată în medicamente ruminatorii. Ele au fie un efect iritant asupra mucoasei ruminale, stimulimie motricitatea acestui compartiment gastric (spânzul, ridichea neagră, Breanul), fie sunt simple aperitive amare sau aromatice (fierea

pământului, muștelul), fie că sunt substanțe acide, care stimulează activitatea cheagului și pe cale reflexă a rumenului (zerul de lapte acru, „moare” de varză).

1. Se fierbe o rădăcină de spânz (circa 6 g drog proaspăt sau 2-3 g drog uscat) în 4-5 litri de apă. După fierbere, lichidul se strecoară bine și se lasă să se răcească. Se administrează toată cantitatea, prin breuvaj. Totodată se face și o venisecție de 250 - 500 ml sânge, în funcție de mărimea animalului. Se mai fac explorări rectale repetate, pentru a provoca defecarea și a ușura eliminarea gazelor. Verificând această rețetă în cadrul disciplinei de farmacologie de la Institutul Agronomic din Cluj-Napoca, s-a constatat că, într-adevăr, animalele bolnave își reiau activitatea ruminatorie, iar la cele sănătoase frecvența contracțiilor ruminale se mărește, uneori se dublează.

2. Se ia un pumn de semințe de cânepă (sfărâmate) și se fierbe în 5-6 litri de apă. După răcire se administrează toată cantitatea sub formă de breuvaj. În continuare se mai administrează 2-3 kg de iurt. Se fac explorări rectale repetate și se lasă sânge, la fel ca în rețeta precedentă. Nu se pot face aprecieri sigure privind eficacitatea acestei rețete, deoarece după cunoștințele actuale, semințele de cânepă au doar efect colagog, prin conținutul lor în ulei gras (30-35%). În schimb, iurtul are un efect eupeptic și stimulator gastric sigur.

3. Se amestecă un pachet de drojdie de bere uscată cu 5-6 litri de apă și se administrează sub formă de breuvaj. Se fac explorări rectale și se lasă sânge, la fel ca în rețeta nr.1 . Se cunoaște efectul fermentativ (pe substraturi polizaharidice) al drojdiei, efectul bun în constipație și efectul vitaminic B. Vitamina B mărește tonusul musculaturii netede a tubului digestiv și stimulează absorbția principiilor nutritive.

4. Se administrează animalului 5-6 litri zer acrit. Se fac explorări rectale repetate și se lasă sânge, la fel ca în rețeta nr. 3. Laptele acru (acrit, acidulat), datorită conținutului său în acid lactic, are efect eupeptic și laxativ.

5. Se administrează animalului 5-6 litri „moare” de varză. Se fac explorări rectale repetate și se lasă sânge, la fel ca în rețeta nr. 1. Datorită

conținutului său în acizi și clorură de sodiu, moarea de varză stimulează motricitatea și secreția compartimentelor gastrice, cu un efect favorabil (probabil) și în atonia ruminală.

6. Se recoltează scoarța albă de sub scoarța externă a bozului (*Sambucus ebulus*, fam. Caprifoliaceae), se fierbe în lapte și se administrează sub formă de breu breuvaj. Despre eficacitatea acestei rețete nu se pot face aprecieri sigure. S-ar putea să aibă un oarecare efect favorabil, întrucât bozul conține substanțe amare, saponozide și un ulei volatil, cu efect eupeptic probabil. Laptele este laxativ și antitoxic.

7. Se prepară un amestec de ceai de mușețel, borș de țărițe și zer de lapte acru și se administrează sub formă de breuvaj. Borșul conține predominant acid acetic (mai puțin butiric, oxibutiric, lactic), zerul conține acid lactic, încit amestecul preconizat este bogat în acizi, la care se adaugă efectul antiinflamator al mușețelului.

8. Se prepară un amestec de lapte acru și frunze tocate de pătrunjel și se administrează sub formă de breuvaj. Rețeta poate fi eficace datorită conținutului în acid lactic a laptelui acru.

9. Se iau semințe de măcrișul calului (*Rumex conglomeratus*, fam. Polygonaceae) și se fierb în lapte dulce. Se administrează sub formă de breuvaj. Rămâne de văzut dacă această rețetă este sau nu eficace în atonia ruminală întrucât componentele nu influențează în mod notabil motricitatea prestomacelor. Semințele de măcriș sau ștevie (de la diverse specii de *Rumex*) conțin polifenoli cu efect antiseptic intestinal, iar laptele este laxativ și antitoxic.

10. Într-o sticlă de jumătate de litru se amestecă o ridiche neagră (*Raphanus sativus* varietas *nigra*, fam. Cruciferae) răzuită, cu un aluat subțire și se administrează sub formă de breuvaj. Se poate adăuga eventual 50 ml ulei de floarea soarelui. Se cunoaște efectul iritant al glucozidelor, care se găsesc în diversele plante din familia Cruciferae (muștar, hrean, ridichi etc.). Ridichea neagră conține sinalbină și glicotropeolină, cu efect diuretic, expectorant și iritant. Probabil că stimulează motilitatea prestomacelor.

11. Se amestecă în tărâțe ridiche neagră. O rădăcină rasă de hrean

sau semințe. Hreanul conține glucozida sinigrozidă și un ulei volatil, cu efect diuretic, expectorant, iritant, cardiotonic. Probabil că stimulează motilitatea prestomacelor.

12. Se prepară un decoct din rădăcină de fierea pământului (*Gentiana utriculosa*, fam. *Gentianaceae*) și se administrează sub formă de breuvaj. În literatura consultată nu s-au găsit date privind compoziția chimică a plantei *Gentiana utriculosa*. Se poate presupune însă că toate speciile de *Gentiana* (*lutea*, *cruciata* etc.) conțin principiul amar gențiopicrină, cu efect aperitiv, eupeptig, de stimulare a secreției și motilității gastrice.

13. Se prepară un decoct din rădăcină de brusture (*Arctium appa*, fam. *Compositae*) și se administrează sub formă de breuvaj. Eficacitatea acestei rețete rămâne sub semn de întrebare. S-ar putea ca decoctul să aibă un efect favorabil datorită principiilor amare, mucilaginoase și antimicrobiene din rădăcina de brusture (*Bardanae radix*).

14. Se administrează per os o infuzie din planta numită dalac sau poama vulpii (*Paris quadrifolia*, fam. *Liliaceae*), plantă menționată și în cadrul rețetei nr. 5. Frunzele de dalac (plantă controversată în literatură) conțin glucozide și saponozide cu acțiune iritantă, fiind cunoscut efectul vomitiv la om.

15. Se administrează per os un litru de apă, în care s-au dizolvat două linguri de bicarbonat de sodiu. Totodată se bușumează întregul animal, inclusiv urechile. Fiind administrat sub formă de breuvaj, bicarbonatul provoacă închiderea jgheabului esofagian al rumenului, substanța ajungând direct în cheag desfășoară un efect digestiv, cu stimularea funcțiilor secreto-motorii. Bușumarea are un efect neurotonic și stimulează pe cale reflexă funcția respiratorie și circulatorie.

16. Se amestecă în tărâțe planta mărunțită numită orbalț sau iarba cristoforului (*Actaea spicata*, fam. *Ranunculaceae*). Orbalțul conține acid transaconitic și este cunoscut pentru efectul său purgativ energetic (deci și posibil ruminator). Efectele sale sunt asemănătoare cu cele ale spânzului (*Helleborus purpurascens*).

17. Se administrează per os petrol. S-a dovedit până la ora actuală

că petrolul are efect favorabil în ectoparazitoze, răni sau intern în meteorism (formindu-se peliculă izolatoare deasupra masei fermentate). Nu-i exclus să aibă și un efect iritant ruminal, dar acest lucru trebuie cercetat.

3. BOALĂ ÎN GENERAL

În multe cazuri, culegătorii de folclor medical au trebuit să se mulțumească cu diagnosticul de „*animal bolnav*”, autorul rețetei înțelegând prin aceasta un animal, care stă supărat, nu mănâncă, slăbește. Aceste stări morbide sunt la majoritatea cazurilor de natură digestivă gestivă (indigestii). Excluse cabacontagioase (salmoneloză, nu și în pesta aviară etc.) sau parazitară (coccidioză, trichomonoză etc.).

18. La porcii bolnavi se pune în mâncare negelariță mărunțită. Negelarița sau rostopasca (*Chelidonium majus*, fam. Papaveraceae) conține alcaloizi, sparteină, chelidonină și hemochelidonină, cu efect vasodilatator coronarian, diuretic, laxativ, spasmolitic biliar, hipotensiv (în cazul aplicării interne). Se poate conta eventual pe un efect favorabil în caz de indigestii, dar nu în alte boli.

19. La puii de găină bolnavi se administrează în loc de apă un amestec din făină de grâu cu lapte acru. Componentele acestei rețete asigură un efect vitaminic, laxativ, antiseptic intestinal și nutritiv, dar mult prea slab pentru a rezolva o boală parazitară sau infectocontagioasă.

20. Tot la puii bolnavi se administrează 2-3 picături de ulei comestibil, cu ajutorul unei pipete. Se contează probabil pe un efect laxativ, fără alte pretenții.

21. La puii de curcă bolnavi se administrează două boabe de piper și o jumară de slănină cu boia. Totodată se spală picioarele cu spirit. Boabele de piper sunt considerate în medicina populară ca un adevărat panaceu la puii de pasăre. De exemplu, se crede că puii de curcă trec în perioada formării mărgelilor printr-o criză fiziologică și că boabele de piper ușurează această criză. Administrate per os, boabele de piper nu pot avea decât acțiune stimulatorie a secrețiilor și motilității gastrointestinale. La acest efect se adaugă și acțiunea laxativă a slăninei.

Spălarea picioarelor cu spirt nu pare să ajute la ceva. Ca atare, rețeta nu poate avea efect favorabil într-o boală parazitară sau infectocontagioasă.

22. Primăvara și toamna, când „*mor găinile*”, bihoreniile folosesc: lapte acru în loc de apă de băut, slănină fiartă cu boia, decoct de spânz adăugat în apa de băut, piatră vânăță în apa de băut. După cum s-a arătat în rețetele anterioare, laptele acru, slăcina și spânzul au efect laxativ sau purgativ. Piatra vânăță are efect antiseptic și astringent intestinal. Aceste remedii desfășoară, deci, numai un efect enteral local, iar depășirea cantităților terapeutice poate determina un efect toxic.

4. BOLI ALE MEMBRELOR (DURERI LA PICIOARE, DURERI DE UNGHII) DE PICIOARE, UMFLATURI

Din această categorie fac parte multiplele afecțiuni ale aparatului edene declive de umflături puțin afecțiuni ale coroanei miozite, denumirea „*dureri ale copitei (sau unghiilor)*”. „*boală de picioare*”, ceea ce exprimă de fapt principalul simptom. În rare cazuri se vorbește despre „*dureri de picioare*”, „*dureri de unghii*” sau „*boală de picioare*”. Cercetătorul sau medicul va înțelege că aceste rețete urmăresc un efect antiinflamator fie antiseptic, fie un efect iritant-revulsiv în scop de acutizare.

Rețeta este, probabil, eficace întrucât componentele au efect anti-reumatic, analgezic, astringent. De exemplu, sporișul conține tanin, emulsină, inulină, cu efect antireumatic, analgezic și cicatrizant. Sulfina conține glucozide cumarinice, flavonozide și un ulei volatil, exercitând în aplicații locale un efect antiinflamator și antiseptic. Sânzienele galbene (drăgaică) conțin tanin, acid citric și enzime, având și ele un efect astringent și antireumatic.

23. Se fac cataplasme cu frunze de pătlagină, tocate, amestecate cu unt proaspăt. Rețeta este probabil eficace, pătlagina exercitând efect hemostatic local, antibiotic și cicatrizant.

24. Se fac cataplasme cu mămligă fiartă în zer, nu în apă. Mămăliga este cunoscută pentru efectul său emolient, la care se adaugă și efectul antiseptic al acizilor din zerul de lapte.

25. Se fac comprese sau spălături cu decoct din frunze și rădăcini de cucurbețică (*Aristolochia clematitis*, fam. *Aristolochiaceae*). Cucurbețica sau mărul lupului este cunoscută de mult timp pentru efectele sale antibiotice și de stimulare a fagocitozei, pe care le exercită în aplicații externe.

26. Dacă se umflă picioarele din cauza unor lovituri se fac zilnic (timp de o săptămână) fricțiuni cu saramură sau cu țuică de prune, urmate de masaj. Se înțelege că această rețetă trebuie aplicată cu mult discernământ. Ea urmărește exclusiv un scop lubrifiant, acutizant și, ca atare, nu va fi aplicată în faza acută a bolii.

26. Poporul nostru are credința că orice plantă este de-un leac oarecare, numai că nu știm noi pentru ce este bună. Într-adevăr, după lista plantelor de leac înșirate aici, se poate bănui că ea este încă mult mai mare, dar necunoscută nouă. Când ne mai gândim că astăzi se scot leacuri și din plantele cele mai veninoase, ca și din cele ce servesc la hrana zilnică, și apoi că o dată cu descoperirea vitaminelor se descopăr și plante noi cu vitamine noi, cine știe dacă până la capăt poporul n-o avea dreptate că toate plantele se vor afla bune la ceva.

Se poate concluziona faptul că fără a renunța la baza ei rațională, la tehnica ei înaintată, medicina caută acum să-și completeze viziunea integrală cu ceea ce medicina populară poate să ofere drept cunoaștere empirică. De aceea nu se mai studiază etnoiatria dintr-un punct de vedere pur folcloric, ci din considerente reale, practice.

Bibliografie:

1. *Niculae C.-D. Mătrăguna, o etnobotanică magică -Leacuri și remedii magice. București, Editura Carpathia Rex. 2006.*

1. *Bujorean G. Boli, leacuri și plante de leac. București, Editura Paideia, 2001.*

2. *Candrea I. A. Iarba fiarelor. Studii de folclor din datinile și credințele poporului român. București, Editura Academiei Române, 2001.*

3. *Ingeborg B. Remedii populare folosite în bolile animalelor. București, Editura Ceres, 1989.*

4. *Ștefănescu P. Buruiiana Diavolului-Incursiune în lumea plantelor magice. București, Editura Vestala, 2008.*